

Bemærkninger
om
den historiske Kritik,

oplyst ved

nogle kritiske Bidrag til dansk Historie.

Af

Holger Fr. Børdam.

Med Prøver af ældre danske Historikeres Haandskrifter.

Vidensk. Selsk. Skr., 5te Række, historisk og filosofisk Afd. 4de Bind IX.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Bogtrykkeri ved F.S. Muhle.

1873.

Naar jeg begynder med den Sætning, at Historiegranskningen har det Formaal, at finde den historiske Sandhed, ligesom det er Historieskrivningens Opgave at fremstille de gennem Granskning vundne Resultater, de som historisk Sandhed godtgjorte Kjendsgjerninger, i deres indre Sammenhæng og i det klareste mulige Lys, saa ville disse Sætninger neppe møde nogen Modsigelse. For at naa det antydede Maal, endog indenfor et snævrere begrændset Tidsafsnit, kræves der i Almindelighed af Granskeren et anstrængende og vedholdende Arbeide, en god Hukommelse og en ikke ringe Skarpsindighed, ja til en vis Grad en Divinationsgave, der med rigtig Takt forstaar blandt de modsigende eller dog uoverensstemmende Efterretninger at gribe det rette og at finde og atter knytte Forbindelseslinierne mellem historiske Begivenheder, ogsaa der hvor Traaden tilsyneladende er brusten, en Gave, der dog staar i det nøieste Forhold til den Flid, hvormed Granskeren har fordybet sig i Emnet eller Tiden, med hvilke han beskæftiger sig.

Man træffer undertiden historiske Forfattere — helst af den Slags, der, som man siger, af ti Bøger udskriver den ellefte — som, naar der foreligger et Valg mellem to afvigende Efterretninger om den samme Begivenhed eller det samme Forhold, da næsten altid have det Uheld at vælge den urigtige. Slight viser ikke blot Mangel paa historisk Omdømme, men maaske nok saa ofte Mangel paa den rette Fordybelse i Emnet. Thi først naar man saaledes har levet sig ind i en Tid, at man ligesom har følt Pulsslaget gennem Tidens Aarer og er bleven nøie kjendt med de virkende Personligheder, først da er man i Stand til, vistnok ikke med ufeilbarlig, med dog med antagelig Sikkerhed at vælge det rette og at have en grundet Dom om, hvad der i det enkelte Tilfælde maa stille sig som sandsynligt eller usandsynligt. Det gaar jo nemlig ikke an at lægge sin egen Tidsalders herskende Anskuelse og Begreber ind i en længst forsvunden Tid. Vi behøve kun at tænke paa, hvor store Omslag i de herskende Anskuelse vi selv have oplevet, for at erkjende, hvor varsomme vi maa være med at tillægge en svunden Tid vore Forestillinger og Domme. Ja selv om vi kun ville agte paa den forskjellige Betragtning af mange Forhold, der gjør sig gjældende i de forskjellige Lag af de samtidigt levende indenfor et enkelt

Folk, maa vi tilstaa, at den Historiker, der med Alvor søger Sandheden og for hvem intet er ligegyldigt, der har havt Indflydelse eller har afgivet bevægende Kræfter gennem Tiderne, maa være nøie, ja jeg kunde gjerne sige indtil de mindste Enkeltheder, fortrolig med den Tid og de Personligheder, som han agter at drage frem for Lyset. Hvor urigtig en Betragtning af Middelalderen møder os t. Ex. saaledes ikke i mange ældre historiske Skrifter, og hvor vanskeligt er det os ikke endnu, da dog den exacte historiske Granskning er kommen ganske anderledes til Ære end tidligere, at danne os en klar Forestilling om meget i hin fjerne Tidsalders Forhold og Tilstande, fordi Mangelen af tilstrækkelige Kilder gjør Fordybelsen i Tiden saa vanskelig, og ikke mindst fordi vi i saa væsenlig Grad savne den Veiledning, som en samtidig Literatur afgiver. Vi ere overfor meget i hin Tid stillede, næsten ligesom naar man nu skulde skrive sin egen Tids Historie ud af Skjøder og Pante-protokoller.

Jeg mener saaledes, at det ikke noksom kan fremhæves, at der af Historikeren kræves en udholdende Fordybelse i Emnet¹⁾. Uden en saadan vil det være ham umuligt at skue Tiderne i deres eget Lys, hvad dog maa være Opgaven. Visselig behøver den, der skal fortjene Navn af Historieskriver, andre og højere Evner end Flid, og da navnlig en livlig Forestillingsevne og en varm Følelse for det sande og gode; det er imidlertid ikke min Agt her at dvæle ved Historieskriverens vigtige Kald, men kun at meddele nogle Bemærkninger om Historiegranskningen, der ganske vist er af en mere tjenende Natur, men derfor ikke betydningsløs.

Med Hensyn til Historiegranskningen vilde jeg da ved Siden af Fliden, der med Troskab fremdrager ethvert Moment, der kan være af Betydning for Emnets Oplysning, fremhæve Skarpsindigheden, der nærmere kunde bestemmes som den kritiske Sands, der leder til at forkaste det uhjemlede og upaalidelige og at udpege de Efterretninger, der fortjene Tiltro og hvorpaa en varig historisk Bygning kan opføres. Der har som bekjendt været Tider, da der kun blev lagt ringe Vægt paa denne Egenskab hos Historikeren. Følgen deraf har været, at Arbeidet nu ofte er blevet dobbelt besværligt, idet man først maa arbeide sig gennem de løse, halv sande eller endog hel urigtige traditionelle Forestillinger, inden man naar til det Punkt, hvor der med Frugt kan begyndes. Der vil saaledes mangan en Gang gaa lang Tid hen for Historikeren, inden han faar Grunden saavidt ryddet, at han kan tænke paa at lægge Grundvold til en ny Bygning. Det skal dog ikke nægtes, at ogsaa den udrensende Gjerning kan have sin selvstændige Interesse, og selv den Historiegransker, der ikke naaede videre end til at give en Række værdifulde kritiske

¹⁾ Hvad det Arbeide og den udholdende Flid angaar, som Historiegranskningen kræver, kan her mindes om hvad Gram herom har bemærket i den sagkyndige og indholdsrige Fortale, hvormed han indleder Joh. Mollers Cimbria literata.

Bidrag, behøvede ikke at skamme sig ved sin Gjerning, idet han dog havde gjort Arbeidet saa meget lettere for Andre, der fulgte efter ham og maaske ikke i samme Grad vare kritisk anlagte, men vel forstod at bygge op paa den af Forgjængeren rensede og velberedte Grund. Eller — for at tage et Exempel, som maa ligge os nær — hvem vil vel nægte Hans Grams store Fortjenester af vor Historie, og dog er det meste af hvad vi have fra denne flittige og skarpsindige Forfatters Haand, kritiske Bidrag; men disse Bidrag have lagt Grunden til og banet Veien for den omhyggelige og ædruelige Historiegranskning og den sanhedskjærlige Historieskrivning, som vi i vore Dage kunne glæde os ved.

At den kritiske Enthousiasme dog ogsaa kan have sine Farer, kan jeg her ikke undlade at berøre. Det vilde tilvisse kun være en lidet lønnende Opgave, om nogen vilde sætte det som sit Maal at rive ned, hvad Fortiden med Ærefrygt og Kjærlighed havde skuet op til, uden i nogen Maade at se sig i Stand til at yde Erstatning for hvad der tabtes. Vor Tid kan vel paa de fleste Omraader fremvise afskrækkende Exempler paa, at Kritikken kan gaa for vidt, saa at den, i det mindste for vore Øine, bliver en Destruction, der ikke indeholder Spirer til en livskraftig Fremtid. Ligesom vor Retsfølelse oprøres, naar nogen i det daglige Liv eller i offentlig Forhandling vil gjøre en Helvetius's eller Rochefoucauld's Maximer, om at alle menneskelige Handlinger udspringe af Egenkjærlighed og Egennytte, til Maalestok ved Bedømmelsen af enhver Handling, der hæver sig over det sædvanlige og bærer Mærke af ædel Høisind og uegennyttig Opofrelse, saaledes føle vi os ikke mindre frastødte ved en Kritik, der i en nivellerende Lighedsdoktrins Tjeneste principmæssigt søger at drage de store historiske Personligheder og Begivenheder ned i Støvet.

Jeg maa i denne Forbindelse minde om nogle Ord af en af vore skarpsindigste Historikere, nemlig H. F. J. Estrup, der i sin Afhandling «om historisk Kunst, Historieforskning og Historieskrivning, som betingede af det rette Begreb om historisk Sandhed», siger: «Sandhedskjærligheden kan vistnok føre en Kritiker for vidt, saa at han, miskjendende Grændserne for den menneskelige Viden, forkaster Phænomenerne, hvor de ikke i strængeste Maade ere begrundede¹⁾. Sandhedskjærlighed har ført Mange fra en fornuftig historisk Kriticimus til en fordærvelig historisk Skepticimus, der omstøder uden at opbygge, tvivler for at tvivle eller stundom for at glimre. Man vil forjage de blotte Skyer, og tilsidst bliver det virkelige selv ligt et Skyggeværk. Historien geraader i den mest aabenbare og skadelige Forvirring, taber dens Ynde og dens Nytte, naar ved ethvert Faktum randt i Tankerne et: det var maaske ikke saa! Ofte gjør man sig slet fortjent ved at bortjage en Taage af Menneskelivet for at fremtvinge noget absolut virkeligt, der staar koldt og nedslaaende tilbage. Man har ikke forsyndet sig mod Sandheden ved at lade sandsyn-

¹⁾ Efter Sammenhængen at dømme synes Forfatteren her at bruge «begrundede» i den Betydning, hvori vi nu sædvanlig sige «beviselige» (d: som lade sig godtgjøre ved objektive Bevisgrunde).

ligt blive sandsynligt, der hvor Grundene for og imod et Faktums Optagelse i den virkelige Historie ere lige; men man forsynder sig ved at slutte saaledes: det er ligesaa sandsynligt, at dette eller hint ikke har tildraget sig, som at det har tildraget sig; altsaa antaget, at det ikke har tildraget sig. Et Motiv mere bliver der dog stedse til at antage end til at forkaste, der hvor Grunde og Modgrunde ellers ere lige, det nemlig: at saaledes er der fortalt, saaledes læse vi. Til deslige Slutninger ledes Tvivleren lettelig, og fremsætter han dem end ikke, saa ere de dog grundede hos ham selv. Derfor have de historiske Traditioner ubilligen tabt saa meget af deres Anseelse. Lad dem staa i Krøniken, hvorsomhelst de ikke vidne om øiensynligt Bedrageri. Er der Sandsynlighed for dem, saa fremsættes de som sandsynlige, Sandheden er ligefuldt i Behold. Naar Historikeren ikke kan komme til fuld Vished, om noget er sandt eller falsk, er den Tanke ham vistnok fordrageligere, at noget ikke virkeligt maaske er bleven tilbage i Historien, end den, at noget virkeligt maaske er bleven udslettet af den. Er det første Tilfældet, da kan Tiden maaske kaste Lys paa Sagen, og det falske blive blottet. Men er det sidste Tilfældet, kan noget sandt og virkelig historisk tilintetgjøres, og der begaaes en Synd mod Historiens Muse, som i dens Følger kan være uberegnelig¹⁾.

Her kunde ogsaa erindres om de Udsagn af ældre Historikere og Tænkere, som den yngre Stephanius har samlet til Forsvar for Saxo mod en altfor vidt gaaende Kritik; thi om end adskillige af disse Udsagn ligesom ogsaa af hans egne Bemærkninger nu ikke kunne have nogen Vægt for os, er der dog andre, som indeholde Sandheder, vedrørende Kritikkens Forhold til Historien, der til enhver Tid fortjene at lægges paa Hjærte, idet det aristoteliske Ord, «hverken at tro alt eller at forholde sig vantro til alt», kan gjælde som Regel²⁾.

Skjønt vi altsaa indrømme, at Kritiken kan gaa for vidt, anse vi dog ingenlunde selve den kritiske Stræben dermed for dømt. «Prøver alle Ting, beholder det gode», dette Ord har en hellig Autoritet og kan vel adle enhver ærlig Stræben, der uden forudfattet destruktiv Tendens, gennem en nøie Prøvelse af hvad Fortiden har overleveret, søger at finde Hvile i Sandheden. Og en saadan Prøvelse maa saa meget mere nu erkjendes som fornøden, som vor Tid tildels gjør andre Spørgsmaal til Historien, end man tidligere ønskede eller ventede at faa besvarede af den. Spørgsmaalene om Samfundsforholdenes indre Udvikling, om Kulturlivet og om den nationale Bevidstheds Styrke eller Svaghed ere saadanne, hvorpaa

¹⁾ Skandinavisk Literatur-Selskabs Skrifter. XVIII, 180—82. H. F. J. Estrups Samlede Skrifter I, 12—13.

²⁾ Steph. Joh. Stephanius, Prolegomena ad Saxonis Grammatici Historiæ Danicæ libros XVI. (Sorø 1645) p. 38 sqv.

en ældre Tids Historikere kun i ringe Grad havde deres Opmærksomhed henvendt, men som for os ere af høieste Interesse. Her maa Kritikken derfor rydde op, inden vi kunne faa fast Grund til at staa paa; den vil skyde adskilligt tilside, hvorpaa man forhen lagde Vægt, men til Gjengæld vil den gjøre opmærksom paa meget, som man før havde henkastet i Krogene som unyttigt Gods, men som rettelig sammenføiet og indført paa sin Plads tjener til at kaste et nyt Lys over meget i Fortidens Liv, der før var os dunkelt.

Efter disse Bemærkninger er det min Hensigt nærmere i det enkelte at paapege nogle kritiske Regler og oplyse dem ved Exempler af vor Historie; men jeg maa strax gjøre den Indskrænkning, at det ingenlunde kan være min Hensigt her at udtømme Emnet eller at dvæle ved ethvert Punkt, hvortil Interessen kunde knytte sig. Jeg skal indskrænke mig til nogle enkelte Punkter, og da navnlig til saadanne, hvor jeg selv har havt Leilighed til at anstille Iagttagelser.

Først altsaa den Sætning: Kritikens Opgave er det, saavidt mulig at paavise Grundkilden eller dog den forholdsvis ældste Kilde til enhver historisk Efterretning. Man møder undertiden i Skrifter fra en noget ældre Tid en overvældende Mængde Henvisninger til benyttede Kilder, men slaar man dem efter, da finder man mangen en Gang, at det kun er den samme Efterretning, udskreven af ti eller flere Forfattere. Der er intet Forsøg gjort paa at adskille det oprindelige fra det afledte. En Efterretning bliver imidlertid ikke paalideligere, fordi den udskrives af mange. Saa lidt disse mange Citater end ofte betyde, betragtede som virkelige Kildeangivelser, saa ere de dog at foretrække for en endnu tidligere Tids fuldkomne Mangel paa Henvisninger til de benyttede Kilder. Her vilde Arbeidet ofte være næsten uoverkommeligt for Kritikerens, hvis det ikke lettedes betydelig ved den Omstændighed, at man i hin ældre Tid mangen Gang sparte sig Uleiligheden med at bearbejde det af Kilderne fremdragne historiske Stof, idet man enten ordret udskrev, hvad man forefandt, eller ialfald kun foretog mindre stilistiske Ændringer deri. Derved bliver man nu, da de fleste historiske Kilder ere tilgængelige, sat i Stand til ofte med største Sikkerhed at gaa tilbage til det Punkt, hvor en Efterretning første Gang fremtræder, hvorved den kritiske Undersøgelse egentlig først faar det rette Fodfæste. Thi først naar man er naaet saa vidt, kunne Undersøgelserne om Efterretningens Authenti og Kildens eller Forfatterens Troværdighed (Axiopisti) med Frugt anstilles. Men ved at komme tilbage til Grundkilden, faar man undertiden med Forundring at se, at der staar noget ganske Andet, end hvad overfladiske Epitomatorer have uddraget, eller hvad senere Bearbejdelser have bragt ud deraf. Et ret karakteristisk Exempel i saa Henseende skal jeg her meddele.

I en Række Fremstillinger af Reformationens Historie i Danmark og Hertugdømmerne findes den Efterretning, at Kong Frederik I paa sin Kroningsdag den 7de August 1524 eller umiddelbart derefter udstedte et Mandat, hvori han gav Religionsfrihed og forbød, at nogen maatte forfølges for sin religiøse Overbevisnings Skyld. Denne Efterretning er i

over 200 Aar gaaet over fra det ene Skrift til det andet, skjønt det billigvis maatte vække den største Forundring, at Kongen allerede da skulde have vovet sig til et saa afgjørende Skridt i reformatorisk Retning, efter at han Aaret iforveien i sin Haandfæstning havde maattet forpligte sig til aldrig at tilstøde nogen Kjætter, Luthers Disciple eller andre, at prædike eller lære lønlig eller aabenbarlig mod den hellige Kirkes Tro, den hellige Fader Paven eller Romerkirken, men derimod at lade dem straffe paa deres Liv og Gods, hvor de fandtes i Riget¹⁾, og efter at Rigsraadet og Adelen paa den Herredag, der holdtes i Kjøbenhavn umiddelbart før Kongens Kroning, i de stærkeste Udtryk havde forbundet sig til at afværge det lutherske Kjætteris Indtrængen²⁾, ikke at tale om, at alt hvad der bevisligt foreligger om Reformationens senere Gang hertillands, maa gjøre det i høieste Grad usandsynligt, om ikke ligefrem umuligt, at Kongen allerede paa et saa tidligt Stadium kunde have udstedt en saadan Forordning. Selv om man, som nogle Forfattere gjøre, vilde indskrænke det foregivne Mandat til alene at angaa Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, vilde man komme i stor Forlegenhed med at forene et saadant Religionsfrihedsdikt fra 1524 med ubestridelige historiske Kjendsgjæringer fra de følgende Aar og navnlig med Kongens Optraeden paa Landdagene i Rendsborg og Kiel i Aarene 1525 og 1526, hvor han endnu optraadte som eller rettere gav sig Mine af at være Romerkirkens Beskytter³⁾. Hele Sagen klares imidlertid paa en tilfredsstillende Maade, naar man forfølger Efterretningen lige op til dens første Udspring. En Art Stamtavle kan bedst gjøre Forholdet anskueligt.

Chronica der vörnemelikesten geschichte vnde handel der
Keyserliken Stadt Lübeck, Vp dat körteste voruatet dorch
M. Hermannum Bonnum (Magdeb. 1539. Bl. K vi).

Idt hefft ock Köninck Frederick, nicht allene ym lande tho Holsten, sonder ock ym Ryke tho Denemarcken, dat Euangelium reyne prediken laten, wedder den mysbruck der Pawestliken Ceremonien, darynne de Bischoppe des Rykes nicht ein geringe mysgefallen gehat hebben⁴⁾.

¹⁾ Wegener, Aarsberetning for det kgl. Geheime-Archiv. II, 71.

²⁾ Fr. Münter, Den danske Reformationshistorie, I, 526—33.

³⁾ Se mine Bidrag til Sønderjyllands Kirkehistorie i Kirke-Kalender for Slesvig Stift (1ste Aarg.) 1862, S. 182 flg. Her var det dog endnu ikke lykkedes mig at finde Grundkilden til den urigtige Efterretning.

⁴⁾ Notitsen er ikke henført til noget bestemt Aar, men den henhører til et Afsnit, der begynder med at omtale Begivenheder fra Aaret 1524. Hermann Bonn følger nemlig ikke strængt Aarbogsformen i sin Krønike, men samler beslægtede Emner eller sammenhørende Begivenheder under visse Overskrifter.

Clariss. Imperialis Urbis Lubeci Chronicorum libri tres ab Hermannō Bonno primum Germanice notati, deinde a Doct. Justino Goblero Goarino in Latinum uersi (Basil. 1543, p. 97).

Rex autem Fridericus non solum in Holsatia, uerumetiam in Dania regno Euan-gelij doctrinam pure et simpliciter doceri curauit, contra impios cultus, abusus, et papisticas ceremonias. In quo cœpto Episcopi regni non parum illi succensuere¹⁾.

Henrik Smiths eller Vejgeres
haandskrevne Aarvog (Cod. Upsal.).

I dette samme aar [1525] begynte konning Frederich ath lade predicke Jesu Christi euangelium, beskøttede och beskermede alle, som det predickede och lærde, for bispernis och deris tilhengeris wold och tyranni²⁾.

Arild Hvitfeldt, Konning Friderich den Førstis Histori (Kbhvn. 1597, S. 111). Folioudg. Kbh. 1652, S. 1284.

Vdi dette Aar 1525. Tilstedede Kong Friderich Jesu Christi Euangelium at læris oc Predickis udi Førstedommene effter Luthers Lærdom, oc beskøttede oc beskermede dennem, som det lærde, for Bispernis Vold, Mact, Tyrannj.

Historia compendiosa Daniae regum ab incerto autore conscripta, nunc uero vsque ad Christianum III. deducta, primumque in lucem edita opera et studio Erpoldi Lindbruch. Lugd. Bat. 1595, p. 57—8.

Hafnienses se dediderunt illi (Friderico I) ineunte anno M.D.XXIII. die trium Regum, quibus Magnum Gye Fridericus præfecit. Ipse urbem nondum ingressus est. Sed ad Comitia regni generalia proceres regni Hafniam ad diem Johannis Baptistæ conuocauit. Qui . . . Fridericum Regem, nobilitatis priuilegia certis articulis inclusa confirmantem, unanimi consensu elegerunt, et die VII. Augusti coronarunt. Coronatus doctrinam Ecclesiæ a D. Martino Luthero repurgatam publice in templis proponi mandat, Anno Christi M.D.XXIII.

¹⁾ Jeg har anset det for rigtigt ogsaa at hidsætte denne gamle Oversættelse, da senere Historikere maaske have gjort nok saa megen Brug af den som af Originalen.

²⁾ Det kunde bemærkes, at Henrik Smith paa mange Steder i sin Aarvog udtrykkelig angiver Hermann Bonn som sin Kilde. — I en Codex Lund. af samme Aarvog (se Rørdam, Hist. Kildeskriver I, 578) er Begyndelsen af denne Notits givet saaledes: I dette samme aar lod Konning Frederich predicke Christi Euangelium alleuegne i Danmarcks rige, skyttede oc beskermede alle. (osv.).

Anton. Heimreich Walther, Schleszwigische Kirchen Historie.

Schleszw. 1683, p. 166—68¹⁾.

Wie nun ... die Reichsstände in Dännemarck ... hochgedachtem Hertzog Friderich ... die Königl. Krone und das Regiment in langen Harmen Höjers Hauss in Husum ange-
tragen, auch ferner darauf den gewöhnlichen Huldigungs-Eid den 7 Aug. A. 1524 geleistet,
da hat derselber, in Betrachtung, dass die Ungleichheit der Religion, bey solcher Verän-
derung der Regierung viel Unlust möchte stiften und anrichten, solchem Unheil vorzubauen,
allenthalben in seinen Königreichen und Fürstenthümern, und denen incorporireten Landen
lassen mandiren und befehlen, dass niemand bey Hals, Leib und Gutt, umb der Religion,
Päbstischer oder Lutherischer, einem andern an Leib, Ehr und zeitlichen Gütern Gefahr
und Unheil solte zufügen, sondern einjeder sich in seiner Religion also solte verhalten,
wie ers gegen GOTT dem Allmächtigen mit reinem Gewissen gedächte zuverantworten, auch
ausswendig in allen weltlichen Gescheften Aufruhr und Tumult vermeiden, und sich des
heilsamen Friedens und der Einigkeit befleissigen solte, daneben auch befohlen die Evange-
lische Lehre in seinem Lande dem Volcke fürzuhaltten, und sie zu vermahnen des Pabstes
Greuel und Abgötterey zu verlassen.

Henr. Muhlius, De reformatione religionis in Cimbria, Kil. 1714, p. 37.

(Dissertationes historico-theologicæ, Kil. 1715, p. 37).

Fridericus in regnis iuxtaque ducatus suis anno 1524. publico ita sanxit edicto: Dass
niemand bey Halss, Leib und Gut, um der Religion Päpstischer oder Lutherischer Willen
einem andern an Leib, Ehre, und zeitlichen Gütern Gefahr und Unheil solte zufügen, son-
dern ein ieder sich in seiner Religion also solte verhalten, wie ers gegen GOTT dem all-
mächtigen mit reinem Gewissen gedächte zu verantworten. Simulque vt in subiectis sibi
terris improbatiss Pontificiae superstitionis erroribus, religionis incorruptae doctrina populo
commendaretur explanareturque serio mandauit.

E. Pontoppidan, Kurtz gefaste Refor-
mations-Historie der Dänischen Kirche.

Lübeck. 1734, S. 148.

(Under Aaret 1524). Zudem verpflichtete sich der König in seiner Wahl-Capitulation, die Bischöffe und Prälaten bey Stand und Würde zu erhalten, und darum war es

F. Münter. Den danske Reformations-
historie. II. (Kbhvn. 1802) S. 443—4.

Biskop Gottschalk von Ahlefeld var for klog, ved unyttig Modstand at forværre den katholske Kirkes Sag. Hans Politik bestod i at temporisere Dog maa hist og her Stridigheder og Uordener være forefaldne,

¹⁾ Foran i Skriftet anføres baade Hvittfeldt og Historia compendiosa Daniæ blandt Forfatterens Kilder. Af alle de Kilder, som Heimreich Walther ellers anfører, har jeg ikke kunnet finde andre, der indeholde Hentydning til de her omtalte Forhold.

diesen Herren eigentlich zu thun. — Inzwischen fuhr der Husumsche Vicarius, Hermann Tast, . . . mit seiner Lehre im Schleswigschen eifrig fort, und predigte den Freesen zu Garding, und anderwärts, das reine Evangelium, wobey auch er, so wohl als andere, die mit ihm am Wort zu arbeiten anfangen, vom König kräftig geschützt, und den Einwohnern dieses Fürstenthums ernstlich anbefohlen ward, um der Religion halben keine Unruhe zu erwecken, sondern der Wahrheit, bey denen, die sie annehmen wolten, ihren freyen Lauff zu lassen.

E. Pontoppidan, *Annales ecclesiae Danicae*. II. (Copenh. 1744) S. 786—7.

(Her udtaler Forfatteren sig under Aaret 1524 med de selvsamme Ord som i sin Reformationshistorie).

da Kongen just til samme Tid (den 7 August 1524) fandt fornødent paa det alvorligste at anbefale Indvaanerne i Hertugdømmet Schleswig, at afholde sig fra alle Religions Uroligheder, og at lade enhver i Religions-Sager handle efter sin Overbevisning. (Anm. under Texten) Ordene vare, saavidt vi have dem, følgende: «Dass niemand bey Hals, Leib und Gut (osv. samme Ord som hos Muhlius). Formodentlig var Ediktet skrevet paa Platydsk, Landets egentlige Sprog.

Samme Skrift. II, 464.

Jeg har allerede berørt Kong Frederik I i Aaret 1524 udgivne Reskript, at ingen under Fortabelse af Liv og Gods for Religionens saavel den pavelige som den lutherskes Skyld skulde tilføie den anden Fare eller Skade paa Liv, Ære eller Formue; men at enhver skulde forholde sig saaledes i sin Religion, som han trøstede sig til at forsvare med reen Samvittighed for Gud Almægtigste.

F. Münter, *Kirchengeschichte von Dänemark und Norwegen*.

III. (Leipzig 1833). S. 564—5.

(Her findes det samme i tydsk Oversættelse, som i Forfatterens Reformationshistorie II, 443—4 have paa Dansk, og «Ediktets» Ord anføres ligesom der i Anmærkningen under Texten. Dog er Dateringen (7. Aug. 1524) udeladt.

C. E. Carstens, *Die evangelisch-lutherische Reformation in Schleswig-Holstein*.

(Nordalbing. Studien. Kiel 1858. II, 126).

Als König gab er (Friedrich I) den 7. Aug. 1524 das Toleranzedict, in dem alle Feindseligkeiten und Verfolgungen des Glaubens wegen auf das strengste untersagt wurden. (I Anm. under Texten citeres: Muhlius de reform, in Cimbr. p. 37. Es heisst darin: dass Niemand bei Hals, Leben und Gut, um der Religion, päpstischer oder lutherischer willen (osv., som hos Heimreich, Muhlius og Münter).

Som man vil se, indeholder Grundkilden, Hermann Bonns Krønike, intet urigtigt, naar man betragter den deraf anførte Efterretning som det, den er, nemlig som en mere almindelig Bemærkning om Kong Frederik I's Fremgangsmaade i Religionssagen under hans Regjering, betragtet som en Helhed. Men idet senere Historikere have henført den til et urigtigt Aar, og saa dels have ladet Indbildningskraften raade, dels ukritisk have udskrevet Forgjængerne, saa har man efterhaanden faaet et kongeligt Reskript ud deraf med Aarstal og Datum, hvis ipsissima verba man endog kan anføre.

Som Vidnesbyrd om, hvorledes Tilbagegangen til den oprindelige eller ialfald forholdsvis ældste Kilde kan klare og berigtige Antagelser, der have indsneget sig ved senere Historikeres Misforstaaelser, skal jeg endnu anføre et lille Exempel.

I en af vore bedre Aarbøger fra Middelalderen, som Langebek kaldte «Continuatio chronici Danorum et præcipue Sialandiæ», hvilken Usinger har foreslaaet at kalde «Continuatio annalium Ryensium¹⁾», og som findes udgiven i Script. Rer. Dan. V, 1519 sq., omtales under Aaret 1343 et Slag mellem de Danske og Holstenerne under Kampene i Begyndelsen af Valdemar Atterdags Tid, ved hvilke navnlig Sjælland blev ilde medtaget. Notitsen om Slaget lyder, anf. St. p. 524, saaledes: «Item Alemanni prælia ducunt contra Danos in feria VI ante Michaelis circa Flassemülle, ubi captus est Boetius dictus Falck et alii plures». Hertil har Udgiveren af dette Bind af Scriptores, P. F. Suhm, tilføiet følgende Bemærkning: «Forte hoc molendinum (Flassemülle) situm erat ad Flaskekroe non longe ab Havnia». Denne Formodning, om at Slaget skulde have staaet i Nærheden af Kjøbenhavn ved Flaskekroen — en i sin Tid meget bekjendt Kro ved den gamle Kjøge-Landevei, der imidlertid neppe har bestaaet, ialfald ikke under dette Navn, i Valdemar Atterdags Tid²⁾ — har tilsyneladende faaet en større Vished, naar Suhm i sin Historie af Danmark XIII, 84 siger, at der 1343 blev leveret et Slag «ved Flaskemølle, beliggende ventelig ved Flaskekroe». Herved kan nu bemærkes, at i de Varianter, som Lappenberg af et hamburgsk Haandskrift har meddelt (i det af Michelsen og Asmussen udgivne Archiv für Staats- und Kirchengeschichte der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg, II, 206) til forskjellige danske Krøniker fra Middelalderen, deriblandt ogsaa til ovennævnte Aarbog, finde vi istedenfor «Flassemülle» den sikkert rigtigere Læsemaade: Flassa Mulle. Naar man nu erindrer, at Lyden aa (â) i Haandskrifter fra Middelalderen almindelig gjengives ved a, og tager Hensyn til, at Kampen mellem de Danske og Holstenerne især førtes med Heftighed i det sydlige

¹⁾ Usinger, Die dänischen Annalen und Chroniken des Mittelalters, S. 96.

²⁾ Rimeligvis skriver denne og flere Kroer i Kjøbenhavns Omegn sig fra Slutningen af det 16de Aarhundrede. Den 3die April 1595 udgik der nemlig kongelig Befaling til Ditlev Holk om at lade nedbryde Tøbberup Jagthus, hvoraf Materialerne skulde anvendes til Opbyggelse af Kroer mellem Kjøbenhavn, Roskilde og Kjøge, vejfarende Folk til Bedste. (Sjælandske Tegnelser. XVIII, Fol. 418).

Sjælland, og endelig bemærker, at Bo Falk, der fangedes i Slaget, er en fra andre Kilder bekendt Mand, Eier af Herregaarden Gislefælde (Gisselfeld) i samme Egn¹⁾, saa kan der neppe være Tvivl om, at Slaget har staaet en Milsvei sydost for Næstved, i Nærheden af den nu nedlagte Landsby Flassaa eller Fladsaa i Mogenstrup Sogn, der hvor den lange, usædvanlig høie Bakkerække, der strækker sig lige fra Næstved af, gjennemrydes af et Vandløb, der formodentlig allerede i Middelalderen har drevet en Vandmølle, omkring hvilken Kampen er ført i det gjennemskaarne Terrain, der fortrinlig egnede sig til et haardnakket Forsvar. I ethvert Tilfælde maa Suhms Hypothese om Møllen ved Flaskekro, der i hans Historie tilsyneladende er bleven til en Kjendsgjerning, bortfalde som aldeles uhjemlet.

At undertiden netop Fejltagelserne hos en Forfatter kunne give en forønsket Oplysning om hans Kilde, skal jeg oplyse ved et Exempel fra en Kreds af Kildeskrifter, som jeg særlig har beskæftiget mig med. I den saakaldte skibyske Krønike findes en Beretning om, hvorledes en Del luthersksindede Borgere i Kjøbenhavn, med den voldsomme Borgmester Ambrosius Bogbinder i Spidsen, 3die Juledag 1530 stormede ind i Vor Frue Kirke, nedslug og ødelagde Helgenbillederne og anrettede stor Forstyrrelse i Kirken. Som Hovedmænd for dette Opløb nævnes, foruden den omtalte Borgmester, ni Borgere. Hvitfeldt har væsentlig samme Beretning, skjønt mere kortfattet; men i Fortegnelsen over Deltagerne i Opløbet savnes to af de Navne, som den skibyske Krønike har. Det kunde nu anses for en tilfældig Uagtsomhed fra Hvitfeldts Side, hvis der ikke forelaa en ældre haandskreven Kilde, hvori den samme Feil forekommer. Hvitfeldt har desuden, efter alt at dømme, ikke kjendt eller benyttet selve den skibyske Krønike, men vel Udtog af samme. Af saadanne Udtog blev det især af Betydning, som den bekendte flittige historiske Samler Petrus Olai Minorita i Roskilde optog i sit haandskrevne Værk, Danorum gesta eller Paralipomena. En Del af det sidstnævnte Værks Indhold blev nemlig atter i Aaret 1549 bearbejdet til en dansk Aarvog fra 1448 til 1549 (Roskilde-Aarbogen), der, skjønt utrykt, vandt stærk Udbredelse, og hvori en stor Del Efterretninger altsaa paa anden Haand stamme fra den skibyske Krønike²⁾. I de bedste Haandskrifter af Roskilde-Aarbogen findes imidlertid Fortegnelsen over Deltagerne i Kirkestormen fuldstændig, men i en, hvorvel gammel, dog mindre nøiagtig Afskrift af Aarbogen, Arne-Magn. Saml. 838, 4to, savnes netop de to samme Navne, som fattes hos Hvitfeldt. Jeg mener, at der saaledes kan være god Grund til den Antagelse, at Hvitfeldt ikke blot har benyttet den omtalte Aarvog som en af sine Kilder, — noget der forøvrigt ogsaa kan godtgjøres ved andre Beviser — men tillige at han har havt netop det ovennævnte Haandskrift eller ialfald et dermed nær beslægtet for sig, dengang han indførte Efterretningen om Kirkestormen i sin Krønike.

¹⁾ Jvfr. Rasmussen, Optegnelser om Gisselfeld, S. 28.

²⁾ Rørdam, Historiske Kildeskrifter I, 297 fig.

Hvitfeldts Feiltagelse bliver for os altsaa en Veiledning til Eftervisning af hans Kilde. Det er den samme Erfaring, som den berømte hamborgske Historiker Lappenberg har gjort, naar han i Anledning af en hos en Række historiske Forfattere atter og atter tilbagevendende sagnagtig Fortælling, der staar i Strid med Historien, bemærker: «Untersuchungen über solche Sagen und Entstellungen der Geschichte sind für das Studium der Quellen äusserst lehrreich, und bieten oft den Theseusfaden in dem mehr als dädalischen Labyrinth unserer genetischen Geschichtsforschung dar, wie denn auch der Naturforschung oft vergönnt ist, durch Beobachtung krankhafter Erscheinungen und Monstrositäten die glücklichsten Blicke in die Geheimnisse der Natur zu thun»¹⁾.

Ved Benyttelsen af Diplomer og Kilder af lignende Art vil der for Kritikken være flere Ting at agte paa, for at disse vigtigste Dokumenter, der ere som Benbygningen i det historiske Legeme, ikke skulle blive mere vildledende end veiledende. Først altsaa det Spørgsmaal: besidde vi Dokumentet i Originalen eller kun i Afskrift eller Aftryk? Enhver, der i længere Tid har beskæftiget sig med de diplomatiske Kilder, vil nemlig have havt Leilighed til at iagttage, hvorlidt man kan stole paa Nøiagtigheden af en ældre Tids Afskrifter eller Aftryk af Diplomer. Det vil ingenlunde være vanskeligt at anføre Exempler paa, at en Afskrift eller et gammelt Aftryk indeholder omtrent det modsatte af hvad Originalen har villet udtrykke. Som en Prøve paa, i hvilken Grad Meningen undertiden kan være forvansket, skal jeg anføre et Sted i Kong Christian III's Klageskrift mod Danmarks Biskopper 1536, i Afsnittet, der indeholder Klageposterne mod Biskop Joachim Rønnow, og hvori han beskyldes for at have villet benytte Leiligheden efter Frederik I's Død, da Riget ingen Konge havde, til at drage Kjøbenhavns Slot og Stad fra Kronen ind under Bispestolen.

Aftryk i Nye Danske Mag. III, 18 efter Grams Afskrift af en ældre nu tabt Afskrift.

Den Tiid Konning Frederik var død, og efterat Regieringen og Riget og Kronen var uden Hofved og Konning, da hafver hand tænkt intet andet, end paa at drage de tre danske Kirker her i Staden ind, det lidet hver hafde, uden alt Huden, som siges, ofver Ærnene, og den Haffn udi Residentzen og Rigens Hofved Stad Kiøpenhaffn (osv.).

Gammel Afskrift i Stockholm, nu aftrykt i mine «Historiske Kildeskrifter» I, 169.

Then tiid att Koning Frederich var dødt oc affgangenn oc riiget och kronen var vdenn herre oc koning, thaa haffuer handt tenckt: Nw er thett reth tiidt paa att drage thee tree Danske løffuer (som endt thaa liidet haar haffde) hudenn all sammell aff ærnene. Och ther haffuer i rette thalet Riigens Slot oc houit stadt Kiøbinhaffn (osv.).

¹⁾ G. H. Pertz, Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. VI, 612.

Arild Hvitfeldt, der ellers har saa store Fortjenester af vor Historie, kan ikke frikjendes for ofte at have været meget skjødesløs ved Behandlingen af de Dokumenter, han lod aftrykke i sin Krønike, og det er saa meget mere at beklage, som de Originaldokumenter, hvortil han havde Adgang, nu ikke sjældent savnes, saa vi maa nøies med hans Aftryk.

En endnu større Feil ved Dokumenter, end Skjødesløsheder i Afskrifter eller Aftryk, er naturligvis vitterlige Forfalskninger. At saadanne forekomme, lader sig ikke nægte. Jeg skal i saa Henseende henvise til de mærkelige Oplysninger, den skarpsindige Historiker Philip Jaffé har tilveiebragt om Forfalskning af en Række Pavebreve, der ere lavede for at støtte den hamborg - bremiske Ærkebisppestols Herredømme over den nordiske Kirke. Enkelte Historikere have vel tidligere haft en Formodning om Bedrageriet, men det var dog først ved Sammenligning af en stor Mængde Pavebreve, at det lykkedes Jaffé at levere fuldt Bevis for dette i historisk Henseende saa mærkelige Forhold¹⁾. For nylig har Professor C. Paludan-Müller med sædvanlig Skarpsindighed bevist Uægthed af det Brev, hvorpaa den sædvanlige Beretning om Dronning Margrete Sprænghests Romerreise i Aaret 1270 grunder sig, og har derved godtgjort, at om endog en Efterretning tilsyneladende har Hjemmel i et gammelt Pergamentsbrev, trænger den dog lige saa fuldt til at underkastes den prøvende Kritiks Undersøgelse, som naar den stammer fra Krøniker og andre historiske Optegnelser fra Samtiden eller Eftertiden²⁾. Den omhyggelige Clausulering af Vidisser eller Transsumpter fra Middelalderen — hvori følgende Udtryk jævnlig forekomme: «Vi have set og skuet og hørt grangivelig for os overlæse et aabent Pergamentsbrev, uraget og uskrabet og i alle Maade ufalsket og umistænkeligt, med sande og visse hængende Indsegl indseglet, helt og holdent og alstings vel bevaret» — disse Udtryk tyde paa, at det ingenlunde var saa ganske uhørt, at nogen ved Liturer eller ved anden Forfalskning af Dokumenter forsøgte at skaffe sig en Rettighed, som han ikke paa ærlig Maade kunde komme i Besiddelse af. Imidlertid maa det dog vistnok gjælde som Regel, at ligesom ingen hæderlig Mand i det daglige Liv vil beskyldte nogen for Falsk, uden at have fuldgyltige Beviser i Hænde, saaledes bør Kritikeren ogsaa være yderst varsom i Paastanden om Forfalskning af historiske Dokumenter. Det er naturligvis meget let, naar man ikke kan komme til rette med et historisk Spørgsmaal, da at paastaa, at der foreligger en Forfalskning, men naar vi betænke, hvor mange Oplysninger der mangle os til mangfoldige Punkter af vor ældre Historie, saa bliver en Paastand om Forfalskning af Dokumenter dog i de fleste

¹⁾ Ph. Jaffé, Regesta Pontificum Romanorum. Berolini 1851. Jvfr. A. D. Jørgensen i Hist. Tidsskrift 4. R. I, 705 flg., hvor Henvisning findes til J. Asmussens og Lappenbergs tidligere Undersøgelser.

²⁾ C. Paludan-Müller, Studier til Danmarks Historie i det 13de Aarhundrede. Fjerde Stykke. S. 61 flg. (Vidensk. Selsk. Skr. 5te Række, hist. og philos. Afd. IV, 377 flg.).

Tilfælde en mislig Udvei¹). Men lykkes det virkelig ved gode og tilstrækkelige Grunde at bevise, at et saadant Bedrageri har fundet Sted, og vinder Historien derved nyt Lys, da har Kritikken unegtelig derved vundet en ligesaa smuk Seir, som den Kong Christian IV vandt, da han skaffede den betrængte Fru Karen Strange Ret ved at overbevise Christoffer Rosenkrands om det Bedrageri, han havde gjort sig skyldig i ved at forfærdige falske Gjældsbreve²).

Ved Benyttelsen af Diplomer, især fra Middelalderen, maa det gjælde som Regel, at der nøie agtes paa, om de ogsaa ere beseglede af de Mænd, der i Indgangen nævnes som Udstedere. At saadanne Segl mangle under Brevene, kan nemlig undertiden give ret mærkelige Oplysninger. Jeg taler naturligvis ikke om, hvor Seglene ved Tidens Vanrøgt ere affaldne, men hvor de kjendelig nok oprindeligt have manglet. Der er navnlig eet Tidspunkt af vor Historie, hvor man finder det meget anvendt at udstede Breve i Mænds Navne, som ikke have beseglet dem, og hvis Mening tildels maa antages at have staaet i bestemt Modsætning til de Mandater, man tillod sig at publicere under deres Navne. Det var i Tiden efter Frederik I's Død inden Grevefeiden, fra hvilken Oplosnings- og Forvirringstid man har adskillige vigtige Breve, der, efter Navnene i Indgangen at dømme, skulde antages udstedte af det samlede Rigsraad, men som, naar man agter paa de underhængende Segl, ses kun at være tiltraadte og udfærdigede af et mindre Antal af Raadets Medlemmer³).

Ved Brugen af diplomatiske Kilder vil det desuden være af Vigtighed at agte paa, hvor og under hvilke Omgivelser de findes. Ligesom det nemlig er af særlig Betydning for Naturforskeren at iagttage, hvorledes Levninger af Fortidens Dyreverden ere leirede i de Jord- eller Kalklag, der i uoverskuelige Tider have omsluttet dem, og ligesom Arkæologen sætter den største Pris paa at vide, under hvilke Forhold Oldtidslevningerne, der be-

¹) I Aaret 1827 forelagde R. Nyerup i det kgl. danske Videnskabernes Selskab en Afhandling, hvori han havde søgt at vise Forfalskningen af et Gavebrev fra Middelalderen, som tillægges en adelig Frue, Ellen Brok, og hvorved hun skjænkede Vor Frue Kirke i Kallundborg en Del Eiendomme; han støttede sig i sin Kritik navnlig til, at de afskyelige Forbandelser, der i Brevet ønskes over enhver, der vovede at rokke ved Fundatsen, ikke kunde tænkes anvendte af den fornemme Adelsdame, der havde udstedt Brevet, eller af de Mænd, der havde beseglet det. — Der kan imidlertid neppe være Tvivl om, at Dr. J. H. Larsen havde Ret, da han senere søgte at vise, at Nyerup i sin Kritik var gaaet ud fra en urigtig Forudsætning, og at de Tvivl, han havde reist mod Brevets Ægthed, vare ubeføiede. (Nyerups Afhandling er trykt i Rahbeks Tritogenia I, 36—53. Jvfr. Oversigt over det kgl. danske Vidensk. Selskabs Forhandlinger 1827—28, S. XXVIII. Larsens Modbemærkninger findes i Østs Archiv for Psychologi og Historie, XI, 176—92).

²) O. Nielsen, Hist. Efterretninger om Slavs Herred, S. 57—9. (Danske Samlinger for Historie etc. III, 345—47).

³) Jvfr. Nye Danske Mag. I, 230. Efter hvad der er mig bekendt, vil der i Adjunkt A. Heises Afhandling om Herredagen i Kjøbenhavn 1533 (Hist. Tidsskrift, 4de Række 3die Bind 2det Hefte) kunne ventes en udførligere Paavisning af Mislighederne ved flere af de af Rigsraadet under Interregnet udstedte Breve.

skjæftige ham, ere fundne, saaledes har det en egen Interesse for Historikeren saavidt muligt at studere Fortidens historiske Efterladenskaber i deres oprindelige Omgivelser. Det er ganske sandsynligt, at man for god Ordens og Oversigts Skyld, eller maaske af andre Grunde, ikke i Længden kan lade de historiske Aktstykker blive paa de Pladser, hvor de forefindes, og navnlig ikke i de store Arkiver; men saa burde der dog i ethvert Tilfælde sørges for, at der var Oplysninger tilstede, som kunde vise, hvorfra vedkommende Dokumenter eller Aktstykker stammede, ligesom man i vore Musæer og Samlinger med Omhu antegner, hvorfra enhver Gjenstand hidrører¹⁾. Jeg kan i denne Forbindelse ikke tilbageholde den Bemærkning, at der formentlig endnu er gjort for lidt for at lette Historiegranskeren hans mangen Gang besværlige Arbeide. Hvor nyttigt vilde det ikke være, om man havde Arkivhistorier og Arkivbeskrivelser, der baade gjorde Rede for Arkivernes Bestanddele og saavidt muligt oplyste om de enkelte Deles og Samlingers Erhvervelse og tidligere Skjæbne²⁾. Udentvivl vilde derved meget være vundet, ikke blot fordi Historiegranskeren blev opmærksom paa, at Samlinger existere, om hvis Tilværelse han maaske ingen Anelse har, men ogsaa fordi Arkivstykkers eller Dokumenters Væren paa en vis Plads i en Samling undertiden kan give en overraskende Oplysning. Jeg mener at kunne godtgjøre dette ved et ret interessant Exempel, som jeg dog, for at stille Sagen i et klarere Lys først maa indlede med nogle historiske Bemærkninger.

Blandt Danmarks navnkundige Statsmænd i det 16de Aarhundrede er Peder Oxe sikkert en af de mærkeligste. Efter alt at have hævet sig til en fremragende Plads blandt Rigets Stormænd, forlod han som bekjendt 1558 Fædrelandet, da der reistes forskjellige Beskyldninger imod ham, som han formodentlig ikke trøstede sig til at kunne modbevise. Der er noget vist gaadefuldt ved denne hans Flugt, da de Anklageposter, der offentlig

¹⁾ Karl Menzel, der i sin grundige Afhandling «Ueber Ordnung und Einrichtung der Archive» (I v. Sybels Historische Zeitschrift. XXII, 225—56) i det hele anbefaler en stræng Realorden i Arkiver, har dog ved Siden deraf ogsaa indrømmet Hensynet til de enkelte Samlingers historisk-lokale Oprindelse en Betydning, som jeg mener end yderligere bør indskjærpes (se anf. Skr. S. 231—2).

²⁾ Her skal dog med Taknemmelighed erkjendes de Fortjenester, som Geheimearchivarius, Konferensraad C. F. Wegener har indlagt sig hos os ved Udgivelsen af «Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv, indeholdende Bidrag til dansk Historie af utrykte Kilder» I—V B. 2. H., et Værk, der med Hensyn til omhyggelig Behandling og nøagtig Udgivelse af de historiske Kilder kan tjene til et Mønster, og til hvis Fortjeneste det kan regnes, at det formentlig har afgivet Forbillede for Aarsberetninger fra andre Instituter af beslægtet Art, saasom det store kongelige Bibliothek («Aarsberetninger og Meddelelser» I—II B. 2. H., udgivet af Chr. Bruun, indeholdende fortrinlige bibliografiske Oplysninger om den ældste danske trykte Litteratur), samt Rentekammerarkivet, fra hvilket Joh. Grundtvig nys har udgivet «Meddelelser for 1871», der, foruden Bidrag til Danmarks Historie af utrykte Kilder, indeholder en kortere Fremstilling af Rentekammerarkivets Historie fra 1660 til 1860, og til en vis Grad udfylder et af de Savn, som jeg ovenfor har omtalt.

fremførtes imod ham, dog ikke synes at have været af en saa graverende Natur, at de kunde gjøre et Skridt fornødent, hvorved han nødvendig maatte drage en endnu større Mistanke paa sig og vanskeliggjøre sit Forsvar. Efter nogen Tids Omflakning gik han til Lothringen, hvor Enkehertuginde Christine, en Datter af den ulykkelige Kong Christiern II, dengang regjerende paa sin unge Søns Vegne. Her nød Peder Oxe en god Modtagelse og fik snart en betroet Stilling, men maatte netop derved forøge den danske Regjerings Mistanke, da Hertuginde Christine endnu fastholdt sine formentlige Arvekrav paa Danmarks og Norges Kroner. I Danmark betragtedes han da ogsaa som en meget farlig Person, hvilket blandt andet skjønnes deraf, at man holdt Folk i Tydskland til at udspeide hans Skridt, ja endog en Tid mente det fornødent at holde sig rede til Forsvar, om han skulde komme med en fjendtlig Flaade til Sundet¹⁾. Under disse Forhold afviste Kong Frederik II alle de Forsøg, som af forskellige mægtige Mænd og fremmede Potentater, deriblandt Keiseren selv, gjordes, for at bevirke en Udsoning mellem den danske Regjering og den landflygtige Adelsmand²⁾. Denne Tilstand varede flere Aar, indtil den danske Konge 1565 (eller 1566) atter tillod Peder Oxe at komme hjem, tilbagegav ham alle hans konfiskerede Godser og snart efter ophøiede ham til Rigets første Embedsmand. Hans Tilbagekaldelse synes endnu mere umotiveret end hans Flugt, og det er hidtil ikke lykkedes at tilveiebringe fyldestgjørende Oplysninger om dette mærkelige Omslag i den danske Regerings Adfærd mod Peder Oxe. Jeg er imidlertid bleven opmærksom paa et saavidt vides hidtil ubenyttet Brev, der maaske kan give nogen Oplysning i saa Henseende og tillige kan tjene til at illustrere den Bemærkning, jeg ovenfor har gjort, om Vigtigheden af at agte paa den Plads, hvor Dokumenter forefindes eller tidligere have været opbevarede. Brevet er skrevet til Peder Oxe, medens han endnu opholdt sig i Udlandet, fra en dansk Mand, en forhenværende kjøbenhavnsk Borgmester, Michel Skriver, der ogsaa havde maattet forlade Fædrelandet, efter hvad han selv beretter, paa Grund af nogle Adelsmænds Forfølgelse. Det lyder som følger³⁾:

Mynn gansche idmigelige helsen oc willige denst nu vnde tho allenn tidenn. Kiere Peder Oxe, sinderlige gode wen, giffuer ieg ethers Erlighedt idmigelige tilkende, huorledes ieg er hart forfuldt aff nogenn adels mendt⁴⁾, dog wforskilt, for noget, ieg haffuer sagd

¹⁾ L. Daae, Om Frederik II's paatænkte lothringske Giftermaal, S. 48. (Hist. Tidsskrift udg. af den norske hist. Forening II, 93). Rørdam, Københavns Univ. Hist. II, 377. Kongebrev til Mogens Gyldenstjerne, April 1560 (Tegnelser over alle Lande VI, 248).

²⁾ Ryge, Peder Oxes Livs- og Levnets-Beskrivelse. S. 164 flg.

³⁾ Original med Segl i Kgl. Bibl., Saml. til Adelens Hist. Fasc. 55. (Om denne Samlings Aflevering fra Geheimearkivet til det kongl. Bibliothek se Werlauff, Hist. Efterretninger om det store kongl. Bibliothek i København, S. 349—50).

⁴⁾ Man har en kongelig Stevning af 8de Mai 1561 til Michel Skriver, Borgmester i København, om at møde i Rette i en Sag med Hartvig Bilde om en Part i et Skib. (Udkast i Danske Samlinger i Geheimearkivet).

thennom, thii icke behaffuer, en dog thet er sandingen, oc befricther ieg meg, thi haffuer willie till at flij meg en wnadige herre till met etc. Saa staar thet saare ilde till her y landet, alle bønder oc burger eere saa skattet, thij haffue icke meere, oc sidder oc seer thennom om nogen kunde komme at forløse thennom, ligeruiis som thii Israeliter giorde vdi Egiptenn etc. Er her oc saa vdi landet wedt iij^m kneether oc ij swadt tiske ritter, thij haffde fanget Her Laffue Brade, Holger Rosenkrantz met flere gode mendt, saa lengi thi motte forscriffue thennom hundredet twsindt gulden etc. Alt kronnens meste parten er forpandtet. Kiere Peder, ther som noget er forhanden, tha war thet nu tiidt at komme oc aldriig før; ieg war paa wegen oc wille draget hedenn vdi thenn ort, som y ære, oc bleff forhindret, dog will ieg wisseligenn komme till ether, om ieg fornemmer, y komer hiidt paa, saa ieg scall giøre sodanne tieniste for myn personn, som nogenn myn lige kand nogenn tiidt giøre, ther maai wisselige forlade ether till, om ieg leffuer; ieg wedt alle anslag oc all leilighedt bode y Danmarck oc y Norrige. Hues ether kiert er, giør ieg alle-tiidt gerne. Her met ether Gud beffalendes. Datum Lubeck thenn 4 Junii A°. 1565.

Michel Scriffuer
olim consull Haffniensis.

Udskrift: Denn erbarenn ersamenn vnde erentfestenn Piter Osse itzundes tho Nanssenn, myn grotgunstige heere vnde frint ganske frintlicken tho egenn hant.

Jeg skal ikke her opholde mig derved, at Brevskriveren vistnok skildrer Forholdene i Danmark med vel mørke Farver, men kun fremhæve, at Brevet aabenbart indeholder Opfordring til forræderske Stemplinger mod Fædrelandet, og tillige meddele den Oplysning, at Michel Skriver, omtrent sex Uger efter at han havde skrevet dette Brev, blev henrettet i Kjøbenhavn. Processen imod ham kjender jeg ikke, men i et Par samtidige Aarbøger har jeg fundet nogle didhen hørende Notitser. Saaledes har Abbeden Morten Pedersen i Sorø antegnet under 25de Juli 1565: «Decollatus est consul Haphniensis, Michael Scriba dictus, ob proditionem, alioqui vir prudens, doctus et eloquens»¹⁾. Den bergenske Læsemester Absalon Pedersen har i sin saakaldte Kapitelsbog under samme Dag bemærket følgende: «Paa denne Dag (som Hr. Mats Knudsen Vægter af Kjøbenhavn, Kapellan til Vor Frue, mig tilskrev) vart Michel Skriver, som fordem i Kjøbenhavn først var Byfoged, dernæst Borgmester, derefter afsat, og nu i Feiden udkaaren til Tolder i Marstrand, halshuggen udenfor Kjøbenhavn ved Galgen, og siden i den ny Kirkegaard med Hoved og Krop begravet, for nogen Utroskab, som han skulde have bevist mod Kongen og Kronen²⁾». Endnu

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. III, 497, hvor dog Aarstallet skal være 1565, som jeg ved senere Undersøgelse af Forfatterens utydelige Haandskrift har bemærket.

²⁾ Nicolaysen, Norske Magasin. I, 287.

maa det tilføies, at medens Michel Skriver blev henrettet, fik hans Korrespondent, Peder Oxe, nogle Maaneder efter den længe ønskede kongelige Tilladelse til at vende tilbage til Fædrelandet¹). Det ovenfor meddelte Brev findes nu i Original i det kongl. Bibliothek, til hvilket det for en 40—50 Aar siden er afleveret fra Geheimarkivet, hvor det, efter hvad jeg har bragt i Erfaring, i sin Tid har hørt til en af Arkivets ældste Samlinger.

Er nu dette mærkelige Brev blevet opsnappet af danske Emissærer i Tydskland, inden det kom Peder Oxe i Hænde? Det er ikke rimeligt, da det i saa Fald i høi Grad maatte have forøget Mistanken imod ham, og i det mindste for en Tid maatte have fjernet Tanken om hans Tilbagekaldelse. Er det tilfældig blandt Peder Oxes private Efterladenskaber maaske ved en senere Leilighed kommet ind i Arkivet? Dette finder jeg heller ikke rimeligt. Thi hvilke Feil Peder Oxe end kan have havt: Klogskab vil man ikke kunne frakjende ham. Men det vilde have været i høieste Grad uklogt at gemme paa et saa mistænkeligt Brev fra en Mand, der var bleven henrettet som Landsforræder. Der er da formentlig kun een Mulighed tilbage, nemlig den, at Peder Oxe har tilstillet den danske Regering Brevet, og det har da vel baade tjent til Anklage mod Michel Skriver og til Forsvar for ham selv. Denne Formodning støtter sig fornemmelig til den Plads, Brevet tidligere har indtaget i Statens Arkiv. Vilde nogen imod min Formodning indvende, at jeg derved paabyrder Peder Oxe Beskyldningen for at have været Angiver, saa kan det for det første neppe erkjendes for Pligt at dølge forræderske Anslag mod Fædrelandet, desuden vil jeg gjøre opmærksom paa, at den Historiker, der sidst har gjort Peder Oxes Historie i Udlændigheden til Gjenstand for Undersøgelse, og som har fremdraget adskillige Oplysninger, der kunne synes at stille hans egen Troskab mod Fædrelandet eller ialfald mod Kong Frederik II i et temmelig tvivlsomt Lys, ja som endog har søgt at gjøre den Ære tvivlsom, Peder Oxe hidtil har nydt som udmærket Finansmand, denne Historiker er i det hele dog kommen til det Resultat, at hvad Peder Oxe vilde, var ikke saa meget at styrte Frederik II, som at benytte sin Forbindelse med hans Fjender til at tiltvinge sig Forlig med ham paa saa fordelagtige Vilkaar som muligt²). Er denne Opfattelse af hans Taktik rigtig, saa vil Formod-

¹) Ryge, Peder Oxes Livs- og Levnets-Beskr. S. 199—200. Hist. Tidsskr. udg. af den norske historiske Forening II, 107.

²) L. Daae, Om Frederik II's paatænkte lothringske Giftermaal, S. 45. (Hist. Tidsskrift udg. af den norske hist. Forening. II, 90). Uden her at ville optage Spørgsmaalet om Rigtigheden af Fortidens gunstige Dom over Peder Oxes Finansstyrelse, skal jeg dog, i Modsætning til den af Daae ytrede Tvivl, gjøre opmærksom paa en Notits, der formentlig viser, at han forstod at finde de rette Kilder for atter at fylde den udtømte Statskasse. Det er den samtidige Morten Pedersen i Sorø, der blandt sine Kalenderantegnelser skriver under 29de December 1566: «Fridericus 2dus rex Daniæ exegit tributum ab omnibus, qui libera, ut vocamus, bona possidebant, etiam a nobilibus, 3tiam videlicet partem redditus huius anni, sub iuramento, relatoribus Petro Oxe et Petro Bylde Ryngstadii». (Ny kirkehist. Snml. III, 505). Det skal heller ikke glemmes, at neppe nogensinde er der i et tilsvarende Aaremaal fra Statens Side ydet rigeligere Tilskud til de aandelige FormaaIs og særlig den

ningen om hans Benyttelse af Michel Skrivers Brev ikke findes usandsynlig, en Formodning, som jeg mener finder en Støtte i den Plads, hvorpaa Brevet igjennem lange Tider har befundet sig i Statens Arkiv.

Hvad den Plads angaar, hvorpaa et Dokument forefindes, kan det forøvrigt bemærkes, at hvis et Originaldokument endnu gjemmes i det den Stat (eller Kommune osv.) tilhørende Arkiv, af hvilken Dokumentet er udstedt, saa maa en saadan Omstændighed vække Tvivl om, at det virkelig er kommet til sit Bestemmelsessted eller er kommet til Anvendelse. Her maa dog tages i Betragtning de store Translokationer af Arkivsager, som Erobringer, Statsforbindelser og mange andre mere tilfældige Omstændigheder i Tidernes Løb have tilveiebragt, og som kunne have bevirket, at et Dokument atter er landet nær sit Udspring. Specielle Undersøgelser af de historiske og lokale Forhold maa da i ethvert enkelt Tilfælde afgjøre, om Kritikken kan være berettiget til at erklære om et efter den ydre Form at dømme forøvrigt fuldgyldigt og udfærdiget Diplom, at det dog kun antyder en Plan, der ikke virkelig er kommen til Udførelse. At der oftere har indsneget sig slemme Feil derved, at Historikere have taget ufuldbyrdede Udkast til Overenskomster for fuldt afsluttede Traktater, kan neppe betvivles, og for saa vidt maa jeg give Professor C. Paludan-Müller Ret, naar han etsteds opponerer mod den afgudske Veneration, der undertiden vises Diplomer, idet man glemmer at spørge Kritikken til Raads. Hvor let kan nemlig ikke Feiltagelser her ske! To Stater ligge i Underhandling, og disse ere saa nær deres Afslutning, at de fornødne Dokumenter udfærdiges, kun den endelige Ratifikation mangler; men af en eller anden Grund udebliver denne. Dokumenterne henlægges da i Arkivet. En langt senere Tid kjender ikke nærmere til Omstændighederne og betragter de forefundne Dokumenter, der i Virkeligheden kun antyde ufuldbaarne Planer, som Vidnesbyrd om afsluttede Overenskomster. Her har Kritikken ofte en vanskelig Opgave at løse, hvor imidlertid den ovenfor anbefalede Opmærksomhed med Hensyn til Stedet, hvor vedkommende Dokumenter forefindes, mangen Gang kan yde den afgjørende Løsning af Tviivlen.

Undertiden kan den Omstændighed, at der i Arkiverne kun findes et foreløbigt Udkast, hvor man skulde vente en Original eller dog en Originalkopi, være et væsentligt Moment for Kritikken til at bevise, at en paatænkt Foranstaltning ikke virkelig er sat i Værk. Følgende Exempel kan nærmere oplyse denne Sætning. Den som Historiker ikke ufortjente, men ikke særdeles kritiske Prof. Jens Møller fortæller i sin Fremstilling af

høiere Undervisnings Fremme hertilands end i de Aar, da Peder Oxe var Rigshofmester (jvfr. Rørdam, Kjøbenhavns Universitets Hist. 1537—1621. II, 74 flg. 271 flg. 378 flg.). Hvad man nu i Fredstid søger at inddrage i Statskassen, det blev i sin Tid for en ikke ringe Del givet under og efter en haard og Statens Kræfter i høi Grad udtømmende Krig — blev givet, fordi man skjønnede, at det er Rigets og Folkets sande Styrke, naar Aandslivet fredes og næres.

Ærkebiskop Hans Svanes Levned, at der kort efter Enevældens Indførelse, i Lighed med de øvrige Regjeringskollegier, blev oprettet et Collegium Consistoriale, hvad vi nu vilde kalde et Kultusministerium, hvorunder de geistlige Sager henhørte¹⁾. Han føier til, at dets Virksomhed ikke synes at have været stor. Men agte vi paa, at der ikke findes nogen Instrux for dette Kollegium hverken i Original eller Afskrift i Regjeringens officielle Kopibøger, og at der kun er bevaret Afskrift af et Udkast til en Instrux, formodentlig fra Svanes Haand²⁾, saa maa man nødvendig blive meget tvivlende, om Kollegiet virkelig er kommet i Stand, saa meget mere som vi, saa vidt mig bekendt, savne ethvert Spor af dets Virksomhed.

Endnu skal omtales den Betydning for den historiske Kritik, som et fortroligt Kjendskab til de forskjellige Tidens eiendommelige Skrifttræk har. Hvor veiledende Aarstal eller Navne mangle, som jo desværre saa ofte er Tilfældet med gamle Kilder, vil Kjendskab til de forskjellige Tidens Skriftformer være et vigtigt Hjælpemiddel til Bestemmelse af vedkommende Kildes Alder og Værd. Som bekendt har Professor P. G. Thorsen gjort sig fortjent ved Forsøg paa ogsaa ved Trykningen af Kildeskrifter at adskille de forskjellige Tidens Skrift, og han har derved indslaaet en Vei, som vistnok bør følges ved Udgivelse af Haandskrifter, der bestaa af Stykker optegnede til forskjellige Tider³⁾. Ved Bestemmelsen af en Skriftprøves Ælde maa dog agtes paa de samtidige Skriftformers Forskjellighed i de forskjellige Lande, og der bør, navnlig ved Haandskrifter fra Middelalderen, lægges nøie Mærke til, fra hvilket Land de stamme. Det hænder sig nemlig, at den, som med god Sikkerhed kan henføre Skriftformer fra eet Land til deres rette Tid, dog er udsat for store Feiltagelser, naar han anvender de samme Regler paa Bedømmelsen af Ælden af Haandskrifter fra et andet Land.

I Forbindelse hermed kan det fremhæves, af hvor stor Vigtighed det kan være for Historiegranskeren at kjende de mere fremragende Mænds Haandskrift i den Tid, med hvilken han beskæftiger sig. Derved kan mangen Gang Tvivl løses, som ikke ad anden Vei kunne bringes til endelig Afgjørelse. Jeg kan i denne Henseende tale af egen Erfaring, da det ved længere Tids Beskæftigelse med vore historiske Kilder især fra det 16de Aarhundrede er lykkedes mig at vinde et temmelig fortroligt Kjendskab til de mere fremragende historiske Skribenters Haandskrift og derved at løse nogle hidtil uafgjorte Tvivl. Saaledes Spørgsmaalet, om det Haandskrift af den skibyske Krønike, der gjemmes i Arne-

¹⁾ L. Engelstoft og J. Møller, Historisk Calender. I, 278.

²⁾ Udkastet er trykt i Ny Kirkehist. Saml. V, 240—3.

³⁾ Se P. G. Thorsens Fortale til: Samling af Adkomster, Indtægtsangivelser og kirkelige Vedtægter for Ribe Domkapitel og Bispestol, kaldet «Oldemoder» udg. af O. Nielsen. Kbhvn. 1869. Jvfr. Oversigt over Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1868, S. 89.

Magn. Saml. 858. 4, er fra Povl Helgesens egen Haand, eller er en samtidig Afskrift; ligeledes Spørgsmaalet, om det gamle Udtog af den skibyske Krønike, som gjemmes i Arne-Magn. Saml. 108. 8, er et Udtog, Forfatteren maaske selv har gjort og bestemt til Udgivelse, eller et Værk af en senere Epitomator. Hvad det første Spørgsmaal angaar, mener jeg nemlig at have faaet fuld Vished for, at den ovennævnte gamle Kodex af den skibyske Krønike, der i Aaret 1650 fandtes i et hult Rum i Skiby Kirkes Mur, er skreven med Povl Helgesens egen Haand¹⁾, medens det nævnte Udtog er forfattet af Hans Henriksen, der i mange Aar var Sekretær hos den gamle Biskop Ove Bilde og senere døde som Kannik i Roskilde og Forstander for Duebrødre Hospital sammesteds²⁾. Ligeledes mener jeg at have vundet et sikrere Kjendskab til Hans Svanings, Jon Tursons, Rasmus Lætus's, Mogens Madsens, Anders Vedels, Niels Krag's, Arild Hvitfeldts og Klavs Lyskanders Hænder, end idetmindste adskillige Historiegranskere have havt, der tidligere have beskæftiget sig med de nævnte historiske Skribenters efterladte Samlinger. Et saadant Kjendskab er formentlig ikke uden Betydning, da de historiske Samlinger og Udarbejdelser, der sjældent ere betegnede med vedkommendes Navn, tildels gik i Arv fra den ene Historieskriver til den anden, hvorfor det er af Vigtighed at kunne bestemme, fra hvem de enkelte Stykker stamme. Herved bliver det nemlig ikke blot muligt med Retfærdighed at tildele enhver den Ros eller Dadel, der tilkommer ham, men de historiske Meddelelser faa større Interesse og Paalidelighed, naar vi med Sikkerhed kunne angive, hvem det er, vi skyldte dem.

Ved Videnskabernes Selskabs Liberalitet ser jeg mig i Stand til her at meddele en Samling Skriftprøver fra vore betydeligere historiske Skribenter i det 16de og en Del af det 17de Aarhundrede, og jeg har det Haab, at disse Skriftprøver ville være et ikke ganske uvigtigt Hjælpemiddel for kommende Granskere, der ville gjøre hine Tidens Historie til Gjenstand for deres Undersøgelse³⁾.

¹⁾ Se 1ste Tavle af de efterfølgende Skriftprøver.

²⁾ Rørdam, Historiske Kildeskrifter I, 6 flg. 397 flg.

³⁾ Det havde været mit Ønske ogsaa at meddele en Prøve af Christiern Pedersens Haandstil; men jeg har ikke kunnet opdage noget eneste Originalbrev eller Haandskrift af ham i de københavnske Arkiver og Bibliotheker. Der haves dog ikke faa Breve af ham endnu bevarede i den münchenske Samling; men ved Fordelingen af samme fik Danmark ikke et eneste af Chr. Pedersens Breve, skjønt det vel ikke kan anses for tvivlsomt, at denne berømte Skribent særlig tilhører dette Land. Af den fortjente historiske Forfatters Petri Olai Haandskrift findes der et fortræffeligt Facsimile i Script. Rer. Dan. II, 250. — Hvad forøvrigt de her meddelte Skriftprøver angaar, da er det rimeligt, at enkelte af dem kunde have været bedre valgte; men min Fraværelse fra København lagde mig i den Henseende Vanskeligheder i Veien, som ikke vare ganske lette at overvinde.

Tillægsbemærkninger til S. 403—7.

Nærværende Ark var færdigt til at rentrykkes, da jeg blev opmærksom paa en Notits i Kong Frederik den Andens Krønike, udgiven af P. H. Resen, Kbhvn. 1680, der tidligere var bleven oversat af mig, fordi den paa det angivne Sted er henført under et urigtigt Aar. Den findes nemlig ved Indledningen til den nordiske Syvaarskrigs Historie under Aaret 1563, og den lyder, som følger:

«Diss imellem kom Hans Majestæt udi Forfaring, at baade Konning Erich oc andre hans hemmelige Venner haffde deris Undersaatter oc Anhængere her udi Riget, som skulde lade dennem vide alle Anslag, som vare for Haanden».

«Iblandt disse var en Borgemester udi Kiøbenhaffn Michel Skrifver, en Verdslig oc forfaren Mand, som Aar 1561, den 9. Julii var blefven sat fra sin Bestilling, hos hannem fandtis nogle saadanne Brevve, som endda ey vare fortskickedede, huorofver hand bleff strax angreben, siden udi sit Fængsel forhørt, oc omsider den 25. Julii henrettet.»

At Michel Skrivners Henrettelse her er henført til et urigtigt Aar, kan efter det af mig, foran S. 405, oplyste ikke være tvivlsomt, derimod bliver der — forudsat at Efterretningen er paalidelig, om at hvad der fældede ham, var uafsendte Breve, der forefandtes hos ham — Sandsynlighed for, at hans Brev til Peder Oxe dog ikke er kommet denne til Hænde, men at dets Forfatter er bleven paagrebet, formodentlig i Lybek (hvilken Stad jo var Danmarks Forbundsfælle i Krigen mod Sverig), inden han har faaet Brevet afsendt.

I den historiske Sandheds Interesse, der maa have Fortrin for nok saa sandsynlige Formodninger, finder jeg mig forpligtet til at gjøre denne Tilføielse, der jo forøvrigt, især om Efterretningen hos Resen ad anden Vei skulde vinde Stadfæstelse, vil medføre en ikke ubetydelig Ændring i hvad der ovenfor om Peder Oxe er anført.

Forklaring af Tavlerne.

Da Haandskriftprøverne ikke ere valgte med Hensyn til Indholdet, men udelukkende med Hensyn til Skriftformerne, saa er det kun Brudstykker som gives, saa meget mere som det maatte anses for hensigtsvarende, hvor Pladsen tillod det, hellere at optage flere kortere Prøver af en Forfatters Haandskrift, end at nøies med en eneste lidt længere. Ved Gjengivelse af Tavlernes Indhold her nedenfor ere Forkortningerne opløste.

I. Prøver af Povl Helgesens (Pauli Helicæ) Haandskrift.

- a. Paaskrift paa Titelbladet af et Exemplar af Flavii Josephi Opera, Basil. 1524. Fol. (Kongl. Bibliothek).

Liber fratris Pauli Helicæ carmelite emptus anno domini mdcxxi. duobus aureis nummis.

- b. Af den skibyske Krønike, Univ.-Bibl., Arne Magn. Saml. 858 4to. (Jvfr. Rørdam, Hist. Kildeskrifter. I, 49).

Torbernus Oxe, Pari etiam crudelitate decollari fecit, nobilem uirum Torbernum Oxe, contra sententiam ac decretum totius concilij, atque cum illo alium quendam in armis nobilem virum Joannem nomine, ac deinde Stephanum Weffuersteen. bersteen. suum fidelissimum belli ducem ac principem.

- c. Af et Hdskr. i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 1551. 4to. (Jvfr. Rørdam, anf. Skr. I, 129).

Inicium novi euangelij

Secundum Manicheum.

Liber generationis antichristi, filij perdicionis filij diaboli, Diabolus genuit iniquitatem, Iniquitas genuit mendacium, Mendacium autem genuit infidelitatem, Infidelitas autem genuit simonem magum & fratres eius, Simon autem genuit marcionem, Martion autem genuit hebionem, Hebion autem genuit Cherintum, Cherintus autem genuit Eunonium, Eunomius autem genuit Basilidem, Basilides autem genuit Arrium, Arrius autem genuit Sabellium, Sabellius autem genuit Macedonium, Macedonius autem genuit Luciferum, Lucifer autem genuit donatum, Donatus autem genuit Vigilantium,

II. Prøver af Jon Tursens Haandskrift.

- a. Af et Hdskr. i Univ.-Bibl., Arne Magn. Saml. 107. 4to. (Jvfr. C. Molbech, Den danske Rimekrønike, S. XLVI¹)).

*Hogborne første aff døydelig slecht
y gierning from oc clar y mecht
christern kong med guds nade
Danmarcks Sweriges oc Norges medt
Gottes oc wendes aff gammell sedtt
werdig att styre oc rade,*

- b. Af hans danske Kirkekrønike, Hdskr. i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 2469. 4to. (Jvfr. Kirkehist. Saml. I, 299).

*Nar oc huorlunde Christendommen er første tiid indkommen y Danmarck:
med alle bispers nafn som werit haffue y Lunde stift oc Roschilde:
forsamlet oc bescreffuit aff
Joen Turson Canick y Lund
1565:*

- c. Slutningen af et Brev i Kgl. Bibl., Saml. til Adelen Hist. Fasc. 25.

*. . . at samme eders gensuar motte komme hiid inden fredag nest kommandes, sa kand
Jeg atter føre eder suar til bage med meg, oc scriffuer meg til at Jeg schal begere dom
y sagen etc.*

Jeg vil altiid gerne gjøre hues eder lefft oc kert er, befaledes eder gud almechtigste, ex Lund loffuerdag for quasi modogenitj 1564:

E: S: willige

Joen Turson.

- III. a. Prøve af Hans Svanings Haandskrift; af Univ.-Bibl., Rostgaardske Saml. 42. 4to. (Et Brudstykke af hans Udkast til «Christiernus II». Sml. Udgaven af 1658, p. 317).

*. . . . postea visum fuit exercitum propius admouere Stock[holmium] quod 5000 factum
est. Spongam venerunt inde a[d] D. Christinam legatos misit Gustauus Archi[episcopum]
M. Henricum Sligdam & M. Matthiam suum Cancellarium cum saluo conductu vt ad se
et extra oppidum mitteret suos de pace acturos.*

Hi LL (o: legati) venientes Stock[holmium] ad portam

- b.—c. Prøver af Anders Sørensen Vedels Haandskrift. Begge Stykker fra Rostgaardske Saml. 61. 4to. (Jvfr. Rørdam, Hist. Kildeskrifter. I, 555).

*Wi efterscreffne Jffuer Munck til Ribe, Stygge Krumpen til Byrlum, Offue bilde
til Aarhuss, Jøren Friis til Viborg, met guds naade Biscop torben bilde til Lund Jochim
Rønnou til Roskild, knud gyldenstern til otthensee, aff samme naade biscooper,*

¹) Den af Molbech (anf. Skr. Fortalen S. XII, jvfr. S. XXVI) udtalte Tvivl om, hvorvidt den haandskrevne Tilegnelse af Rimkrøniken til Christiern I er skreven med Petri Olai Haand eller ikke, er saaledes løst, idet det formentlig uimodsigelig godtgjøres ved disse Skriftprøver, at Haanden er Jon Tursens.

- 1168 *Hafnia condi cœpta: fiskebode oc en liden værn som kaldtis Axelhuss*
 1348 *Pestis per Europam. vno die fra S. lauritz afften oc til om anden dagen døde i lybech 1500.*

d. Vedels egenhændige Navneunderskrift under en Tilegnelse foran i hans Oratio panegyrica 1580 (Univ.-Bibl.).

Andreas Velleius.

IV. a. Prøve af Mogens Madsens (Magni Matthiæ) Haandskrift; Slutningen af et Brev til Anders Vedel i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling.

Ego si qua in re, Vir Clariss. tibi tuisue gratificarj possim, planè tuus fuero
πίσει καὶ χροῖσει. Socerum tuum V. Clariss. vna cum vtriusque vestrum coniuge salu-
tamus ego & mea nunc puerpera per Dej gratiam, perquam reuerenter & amanter. Bene
Vale Lundia 18 Febr. 87.

Amanter etiã Dn.

T. Magnus M.

M. Hegelium ex me &

Th. L.

uxorcula mea saluebit.

b. Prøve af den yngre Cornelius Hamsforts Haandskrift, af en Chronologia rer. Dan. i Arne Magn. Saml. 105. 8vo.

1084 *8 Bellum Intestinum et seruire recrudescit autoribus Saxonibus. Canutus rex*
condendis sacris œdibus episcopis et inprimis Suenoni Roschildensi operam
*præstat * * **

* * *

1084 *XII KL Iun. dedicatur Basilica Laurentiana Lundis ab Eginio episcopo præsentè*
Canuto rege ac regia donaria dedicationi largiter offerente. Eginus inde Romam
proficiscitur et a pontifice Maximo Gregorio VII Episcopæ Lundensi prærogatiuas
impetrat. domum reuersus moritur succedente Ricaldo patria Anglici generis Bri-
tanno quem alij Ricardum uocant sedet secundum antiquitates Lyscandri annos 22
sed rectius 12

V. Prøver af Rasmus Glads (C. Erasmi Læti) Haandskrift.

a. Af et Hdskr. i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 2589. 4to.

At hosti ita resistendum est; vt cum belli iusti formam defensionemque patriæ
amplexus videri queas; humanitatem tamen minime transgressus esse perhibeare. Quid
gloriosius, quã vincere: præsertim si iusta belli cãusa sit. Quid tetrius sce . . .

b. Af et Brev til Kong Frederik II i Gl. kgl. Saml. 1076. Fol. (Jvfr. Rørdam, Aktstykker og Breve, Tillæg til Univ. Hist. 1537—1621, S. 164—5).

. . . . Maiestat mig hafue wil. Den aldermectigste Gud beuare oc styre Eders Konlig
Maiestat med sin Hellig aand Sig til ære, Eder til Salighed oc Dannemarckis Rige til
beste oc gode. Amen. Wittebergø 28 Decembris Anno a nato Christo 1560.

E. K. M.

forplictig

C. Erasmus

Lætus.

- VI. a. Prøve af Axel Gyldenstjernes Haandskrift; Slutningen af et Brev til Christen Hølek, i Geheimearkivet, Danske Kongers Hist. Fasc. 68.

Ther som ieg vdj nogen maader kannnd thienne ether igienn, Skaliij Altid finde mig ther till ganndtz guodwilligh: thet gud kiennde thenndt ieg nu och Altid will haffue ether thill Liiff och Siell befallenndis. Actum Aggershuus thenndt 14 Februarij Anno 1590.

Axell

Gyldennstiermn.

- b. Prøve af Niels Krags Haandskrift; af en Skrivelse til Universitetets Rektor, i Kongl. Bibl., Ny kgl. Saml. 752 c. Fol. (Jvfr. Rørdam, Aktstykker og Breve, S. 496).

. . . . met mig, men havde verit nock at man havde lagd mig for ieg havde bleffuen tilstøede end til ieg kunde vdføre met hannom met rætte, hues vj havde met huer andre at gjøre. Vil fordi Magnif: D. Rector vere gierne hoss Eder vndskyllet, at ieg her inden haffuer giffuet saadant ansvar, Er ellers offuerbodig at beuise Eder paa eders Embeds vegne hues lydeghed oc reuerentz ieg plictig Er. Eder her met gud [befalendes].

Nic. Cragius.

- VII. a. Prøve af Arild Hvitfeldts Haandskrift; af et Brev til D. Anders Krag i Konsistoriets Arkiv, Pakken 148. (Jvfr. Rørdam, Aktstykker og Breve, S. 409).

. . . . Kiøbnehaffn Huilckett Breff i Sielff kunde offuer antuorde till hannem Fanger i widere beskeden der paa Kiere Her Docter Jeg gjør Altid huis eder kiert er Will her Met haffue eder Gud Befalldt Actum Trøggeuelde thend 11 Nouemb Anno 95

Arrild

Huitfeldt

- b. Prøve af Klavs Christoffersen Lyskanders Haandskrift; et Stykke af hans Udkast til Christian III's Historie, i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 856 Fol. — Navnet staar paa første Blad af samme Haandskrift.

1534.

IHS

Comes cum Classe Huidoram appulit in Vigilia Johan. AH. 56*

viduum ante Joh: 57.

Cochius Malmogiâ accedit Comitem excipit, et militem exponunt.

Roschyldiam perrexit, et accepto juramento, Harildtzburgam Bistrup: et aulam Episco

**Lubeca soluens die 1000 milit: qui*

est 20 Junij. In annali

Dominica post Johan: 28 Jul:

Chrag: in not.

Dominus Andreas Bille Meonensis præfectus visis 21 Nauibus. auxilium à Ronouio postulat A 8. 364.

NB. Literæ primatis Sueciæ ad Vffonem Bille et Magnum Ghye. A 7. 305

Typographia Roschyldensis A 11. 206

IHS

Claudius Christophori Lyschander

- VIII. a.—b. Prøver af Hans Staphensens (Johannis Stephanii) Haandskrift; det første Stykke af et Hdskr. i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 1219. 4to; det andet af hans Konzeptbog, Kallske Saml. 512. 4to.

*Bona et reditus annui pro sustentatione
100. Eleemosynariorum, de quibus extat
Friderici II. Regis Fundatio.*

Først her vdi wort land Sielland. Vdi Waldburgs herritt vdi Hyllinge Sogen, i Kyndeløsse By, vj gaarde, Paa den første boer Jens Pederssen, skylder Aarligen thil Landgilde ij pundt rug ij pundt byg wiij ß Erffuitzpenge. Paa den Anden boer Lauritz Jude,

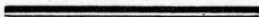
Studiorum humanitatis plures constat esse fines. Est autem præcipuus Gloria Dei. Huic reliqui subserviunt, Ut secundum sua quisque possit opera & aliis & sibi utilis esse, ad communem inter homines societatem conservandam.

- c. Prøve af Steffen Hansens (Stephani Johannis Stephanii) Haandskrift; Slutningen af et Brev til Hans Michelsen Ravn i Rostgaardske Saml. 158. 4to. (Jvfr. Historisk Tidsskr. 3. R. IV, 571).

Interim adorna pulvinaria tua, deijce telas araneorum, doliolum optimi Medonis, qvem alii Mulsum vocant, in angulo quodam reconde, ut habeas, qvo me lacte excipias. Nam vinum calculi mei renuunt. Musicam item svavissimam in svavissimo MODO, Lydio an Dorio, fac audiamus. Interim Vale et Bono publico diu superstes vive, vige, flore. Soræ, raptim, Prid. Calend. Febr. 1647.

Tui amantissimus

*Stephanus Johannis
Stephanus.*

a.

Liber fris pauli helie rar^{te} emptus duo
 dny m^o xxxi. duobus anteis m^o m^o

b.

Torberinus oxe	pari etia vindelitate deothari feris, nobite inq
Jesner Jotani	Torberind oxe) contra ferentia ar jderem
Wessnerstein	torius conitij, onq in illo alid quenda in
	armis nobite vru Jodnem avie / ar deinde
	Stephanu Webersteen. suu fidelissimu belli
	duem ar principem.

c.

Inimicis novi euagelij
 Seruatu Manuiren,

Liber gnationis antitrii filij petronis filij dia-
 boli, Diabolus ge: iniquitate, iniquitas ge: me-
 datus Mendacium at ge: infidelitate, Infideli-
 tas at ge: Simone magu & frer eius, Simo at
 genuit marione, Martion at ge: trebion, tre-
 bion at ge: Cherintu, Cherintus at ge: Simonu
 id, Simonius at ge: Basilute, Basilides at ge:
 axim, axius at ge: Sabelliu, Sabellius at ge:
 maredoniu, Maredonig at ge: Iuliferu, Iulii-
 fer at ge: donatu, Donatus at ge: Vigilantiu,

a.

Gogborni forste att döjdelig sligt
j givning fram or dar j miske
skifted hog med j²o mudi
Danmarks Buvings or Norges med
fattet or mudes att gånell si²tt
vordig att Njri or sardi,

b.

Nar or Gvordlunds Christen "
dovind er forste tid ind "
Komed j Danmark :
ind alle bipses rætt so
vordt Goffen j Lunde skiff or
Koffilid :
forfauler or bifættit att
joind ræføy canich j Lunde
1565 :)

c.

at sãdme id gæfvar mette komi giid inden fredag næst kom
vendes, da hand sig attir foru idu sãar til bage ned af,
or sãttir næst id or sig skal begive sig j sãguy re
j sig vil altid jime giid tids idu luff or hirt or, befulef ede j
alvæst, q tãnd luff dag for gæf: mæ gæti 1568 :

A : B :

villig

Joind
Tæføy

a.

profeten visen frin exomend
 spens a monore stork of 1000
 ferdend est. Spengum vovvum
 inda a d fristinum legatos misis
 Gristanis Arf M. Himmim Slijstun
 d M. Munfins frin cantellavind
 cum patris gherid ut ad se d exim
 oppit² mivum. fud d pve armod
 Hs Ll vovvum stork ad portum

b.

Voi ekstrascripte Jstend Mmick til Ribe / stoff
 ge Krumpen til Bjoelum / oppit² balle til Karstoft
 Jstend frin til Viborg / mer gude mude
 Bisler torben balle til Lind² Torsim Rønnon
 til Rastiel / kund gjiltungtem til onfoufee /
 aft samme mude bisoper /

c.

1168 Hafna conth capm: fustebot a cu liden mern
 som bultus Axelbryt

1348 postio d europam . me die frin lunnig aftur or
 til om anden sagen est: by bryf 15.00.

d.

Andreas Elleins.

a.

Ego si yua in re
~~id est~~ Vir Cariss. Pater meus in gratiam p'ssim,
 pluri tuis fuis xpianis et xguon. Salutem
 in xpo v. Clavis. vna cum vrinisq; vestru
 vringo saluamus ego & vna nra p'cipua
 per vj gratiam, p'p'riatione & amorem.
 Brun Vale Lunden 18 Febr. 87

Amorem vnu in vna
 in vngulius vna
 & vxorula vna salubri.
 J. Maymus M.
 Th. 2.

b.

1084 & Bellum intestinum et feruile
 reuoluit antiohy Saxoniis. Canu
 bis rex contentis sacris atq; episcopis et
^{imp'ialis} Suenoni Rosoldensi, et ~~Rinaldo~~
 Egimmo habet J. Lundensi operam
 prestat III

III
 1084 XII KL lun detinetur Basilica Laurentiana Luntis ab
 Egino episcopo prefato Canuto rege ac regia Annaria de:
 dicationi largiter offerente. Egino ep' in te Romam pro:
 fectus, et a pontifice Maximo Gregorio VII Episcopo
 Lundeni: p'rogabinas imp'at domum reuoluit mo:
 ritur succedente Rinaldo Ang' patria Angli' generis
 Britanno quem alij Pricardum vocant sedet secundum
 antiquitates Lyscantri annos 22 f'ul' redig 12

a.

At hosti in resjta dñi est; et s̄
 belli i'sta fere a dñi p̄p̄ia p̄
 vna a p̄p̄is vidari q̄aus;
 h̄u^{me} p̄p̄ia i'sta m̄sgr̄p̄is esse
 partibare. Quid gl̄v̄is̄is, q̄aus
 v̄nere: p̄p̄is̄is si i'sta
 belli m̄sa sit. Quid v̄nere s̄p̄is.

b.

Maiestat mig hafne vil. Den aldermestigste
 Gnd beuare oc styre Eders Konlig Maiestat med
 sin hellig aand sig til ære, Eder til sahghed
 oc Danmemarckis Rige til beste oc gode. Amen.
 Wittebergæ 28 Decembris Anno a nato christo 1560.

E. K. M.

forphatig

C. Erasmi
 Loehis.

a.

For som

mig og nogen mand som jeg er igennem, altså
 altid finder mig for till gængsly godvillig. og god
 Prinde grund ig og og altid vill suffer og for till
 Luff og Diel befaendit. Altså siggand
 Grund 14 Februarij Anno 1590

Luff
 Skjoldomprind

b.

mest mig, men sagde verri nok at ^{mand} sagde ~~ind~~ sig
 mig for sig sagde blot at vil have med til sig kind
 ved for mig som nok nok, Luff og sagde mig for
 andre at gite. Altså fundt Mages: D. Reder ven
 givne best eder vndfetter, at sig forinden postier
 giffen paa den ansvar, Er ellers offerbodij at
 bestirte eder paa vndes bndede vngne sine tydelighed
 or reirmenty sig plichig Er. Er der mig gind.

Nic. Craigis.

a.

Rieburgaffu lo i l'ebur Duff i Sineff
 Lunda offnu artmonen tiee fann fangar
 i l'ebur Duffuon d'ur p'au Crimen
 g'ur doctus fag g'ior d'ellie g'it d'ur
 R'mit nu l'uee g'ur l'eg g'afnu d'ur
 D'ur D'ufallend f'et m' D'rogg'malen
 f'end ii Nouemb Anno 95

Luried
 Luried

b.

+
 Corbis cum Claes Fluridoram
 appulit in Viestia Joh. An. 58
 si d'icam emb Joh. 57.

Lubra solurus dir 1000 milib.
 g'it ut 20 f'ang. in annali
 Ona pest f'ahan 28 f'el.
 Ch'as in not.
 Quis Emittas Bille. mercurius p'ofolus
 v'is 27 Nanchis. ang'licum a Remonio
 postulat A 8.387.
 L'rom p'rimati S'arria not R'ane.
 v'f'orum Bille. i Magnam Ch'ym. A 7.305

Corbius Malmogia accendi
 Comitem recepit, et militum
 exponiat.

Roschylidiam perrexit, i
 accepto iuramento; Harid
 burgam Bisrup: i aulam Ep'ro

Typographia Roschylidunus A. 11. 208

Claudius Christophori Lurbander

a.

Bona & reditus annui pro
sustentatione 100. Eleemōsy-
nariorum, de quibus extat
Friderici II. Regis Funda-
tio.

Sonst zur neywert Land Dilland. Dasz Waldburg ob Suuritt,
und Dillinger Dingen, i Dillandlößle, in gaardn, Paa dem firssten boer,
Fimb Fudmßon, Pöylen, auchlym ege Landt, in yndt vnglych pde Dög,
277 1/2 fl. stundt, Paa dem andern boer Lantz Jndt,

b.

Studiorum humanitatis plures constat esse fines: Est ut
quæcipimus gloria dei, hinc reliq. subserviunt, ut scz sua
quæcipit possit opera & aliis & sibi utilis esse, ad com-
mune inter homines societate conservandam -

c.

Interim adorna pulvinaria tua, dejice telas ara-
nearum, doliolum optimi Medonis, quem alii Mül-
sum vocant, in angulo quodam reconde, ut habeas,
quo me lacte excipias. Nam vinum calcuhi mei
renunt. Musicam item suavissimam in suavissi-
mo MODO, Lydio an Dorio, fac audiamus. Interim
Vale et Bono publico diu superstes vive, vige, flore.
Soræ, raptim, Prid. Calend. Febr. 1647.

Tui amantissimus

Stephanus Jobannis
Stephanius.